

A Selmeci Akadémia elköltöztetése

1918 októberében megkezdődött az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása. A kezdetet a balkáni front összeomlása jelentette. A bolgárok kiválásával a háborúból a Monarchia egész déli része védtelen maradt a délről előrenyomuló antanterőkkel szemben.

A bolgár front összeomlása után október 4-én a Monarchia békeajegyzéket juttatott Woodrow Wilson amerikai elnökhöz, mely az 1918. január 8-i wilsoni pontok alapján javasolt fegyverszüneti tárgyalásokat. (A monarchia népeinek önrendelkezési joga a monarchia megmaradásával együtt.)

IV. Károly október 16-án manifesztumot adott ki Ausztria föderatív állammá való átalakításáról. A népeknek (német, cseh, lengyel délszláv, ukrán) nemzeti tanácsok szervezését javasolta saját területeiken. A rendelet szándékaival ellentétben nem fékezte, hanem gyorsította az elszakadási folyamatokat, ugyanakkor békés kereteket biztosított a nemzeti területek elhatárolásához, leszakadásához. Az amerikai október 18-i válaszejegyzék már ezt a helyzetet nyugtázta. (Wilson elnök már nem teheti meg, hogy a nemzeti autonómiát ismerje el tárgyalási alpnak.)

Magyarországon október 17-én *Tisza István* a parlamentben beismerte, hogy a központi hatalmak elvesztették a háborút. A királyi manifesztum alapján a történeti Magyarország területén élő nemzetiségek nemzeti tanácsokat alakítottak.

A Felvidék sorsával kapcsolatban két esemény volt meghatározó: október 28-án a Csehszlovák Nemzeti Bizottság átvette a hatalmat a történelmi Csehország területén, deklarálta az egységes csehszlovák nemzet létét és jogát az önálló állam alakítására.

Október 30-án a szlovákok Turócszentmártonban tanácskozást tartottak. Kijelölték a Szlovák Nemzeti Tanács tagjait, akiket a szlovákság kizárólagos képviselőinek nyilvánítottak.

A Szlovák Nemzetgyűlés, noha egységes csehszlovák nemzetről beszélt nem mondta ki egyértelműen a szlovák-

ság elszakadását Magyarországtól. A szlovák politikusok kívártak. A történelmi Felvidék területén a szlovákság ugyan többségben volt (52,82%, 1 672 228 fő) de ez a többség nem volt egyforma eloszlású a szlovákság által lakott megyékben. Az északi megyékben 76%-os többséggel bírt, de a déli megyékben a magyarság részaránya összességében közel 50% volt, egyes megyékben pedig a 75%-ot is elérte.

Selmecbánya és az Akadémia 1918 októberétől december elejéig

Selmecbányán az utolsó évfolyam előadásai október 6-án kezdődtek meg. (Összesen kb. 400 hallgató volt.) A hallgatók döntő része a frontról visszatért hadviselt főiskolás volt, akik a háború által félbeszakított tanulmányaikat akarták folytatni. A civil hallgatók száma csekély ekkor (kb. 30 fő).

A tanítást akadályozta a városban is kitört spanyolnáthajárvány. A visszaemlékezések szerint az előadótermek kongtak az ürességtől. A járváynak a hallgatók közül október 20. és november 6. között 5 áldozata volt.

A városban közben már érezhetőek voltak a rövidesen bekövetkező összeomlás jelei is. A rektorátus már október közepén felkéri az ifjúságot egy felállítandó polgárőrség szervezésének megkezdésére. Felkérte, hogy állítsa össze a szervezet szabályzatát, mérje fel a politikailag megbízhatatlan személyeket és írja össze azokat, akiket nyelvtudásuk alkalmassá tesz propagandautak megtételére a környéken.

Országosan is szervezkedik már a diákság, október 20-án Budapesten országos diákkongresszust tartanak. Október 22-én a nagyvárad, 23-án a kassai jogakadémia és a pesti műegyetem küldték meg követeléseiket a selmeci Ifjúsági Körhöz, a csatlakozás végett. A követelések nemzeti önrendelkezést, a háború befejezését és a háború során szerzett spekulációs vagyont elkobzását fogalmazták meg. „*A főiskola ifjúsága passzív magatartást tanúsít, tényleges részvételre nem hajandó, bár örömmel üdvözli ezen általa is nagyobb részt üdvösnek elismert követelések teljesülését.*”

Október 31-én az uralkodó *Károlyi Mihályt* nevezte ki miniszterelnöknek, majd november 1-jén felmentette esküje alól a kormányt, így Magyarország is kivált a Monarchiából.

Selmecre november 1-jén délután jött a hír a pesti forradalomról és a Nemzeti Tanács megalakulásáról. November 2-án a rektor *Réz Géza* délelőtt 9 órára gyűlésre hívta az ifjúságot. A gyűlésen ott volt a tanári kar, a hallgatók és Selmecbánya vezetősége is.

A rektor bejelentette a forradalom győzelmét, és kérte a szükséges lépések megtételét. A gyűlés számos javaslat után

végül a rektort bírta meg az intézkedések meghozatalára. A diákságból polgárőrség alakult, parancsnokává *Sikorszky Zoltán* tartalékos tüzér főhadnagy főiskolai hallgatót választották meg.

A polgárőrség első intézkedése a városban állomásozó katonai alakulatok lefegyverzése, a karhatalmi feladatok átvétele volt. A városban állomásozó honvéd bányakarhatalmi alakulat fegyvereinek megszerzése után a városban elhelyezett cseh hegyi tüzérezred parancsnokát felszólították a laktanya átadására. Az ezredet ellenállás nélkül leszerelték, az épület őrzését átvették. Délután pedig a főiskolai őrség hűségét esküdött a Nemzeti Tanácsnak. November 3-án délután a cseh ezred legénységét vonaton hazaküldték.

November 4-én érkezett Selmece az első katonavonat. A vonatot a főiskolai polgárőrség várta, a legénységet leszerelte, átvizsgálta, a katonai felszerelés elvétele után pedig a katonákat hazaengedte. Az akadémisták ezek után teljesen felszerelve tartották fent a rendet a városban és környékén. Állandó fegyveres szolgálatot adtak. Járőrökkel és különítményekkel a környéket is ellenőrzés alatt tartották (egy helyen volt csak ellenállás, Jalnán). Napközben pedig az előadásokat látogatták.

November 10-én kapták a hírt a csehek betöréséről Nyitra megyébe. Az ifjúság döntést hozott az ellenállásról, 10 tagú katonai tanácsot alakított, és megbízta a szükséges irányítási jogokkal. Érintkezésbe léptek Budapesttel, és felajánlották a fegyveres szolgálatot a magyar kormánynak. Választ nem kaptak.

A cseh alakulatok fokozatosan szállták meg a Felvidéket, erejüket a szerveződő újabb alakulatokkal növelve. Az előrenyomulás során azt a módszert követték, hogy egyes vasúti és közúti csomópontokra erősebb különítményeket toltak előre, melyek azután vagy gyalog, vagy vasúton páncélvonalatok fedezete alatt, tovább előretoltak.

A velük szemben mozgósított magyar alakulatok elsősorban fegyelmi problémák miatt nem fejtettek ki komoly ellenállást, hanem jobbára visszavonultak.

November 20-án újabb hírek jöttek a csehek előretöréséről és a magyar alakulatok visszavonulásáról. Ezen hírek hatására az ifjúság úgy döntött, hogy a főiskola minden berendezését, műszereit, gyűjteményét, összecsomagolja és Budapestre szállítja.

A tanári kar mindezt ellenezte, felsőbb utasításra várt, de a Tízes Tanács a döntés felelősségét magára vállalta. Megkezdődött a csomagolás, „reggeltől késő estig” minden tanszéken, este pedig a hallgatóság fegyveres szolgálatot adott.

Ládák készültek, leltározták és csomagolták az anyagot, és szállították ki a pályaudvarra. Amint egy rakomány elkészült azt fegyveres őrséggel indították Budapestre. A munkát a hallgatók egyedül végezték, segítség nélkül. Előadásra nem jártak, egyetlen hallgató kivételével (Ortutay Pál első éves hallgató), aki „kétes dicsőséget szerzett így nevének”. A visszaemlékező szerint mindenki, aki részt vett a munkában úgy érezte mintha a 150 éves iskolát temették volna. Érzéseikben a selmeciek közül is sokan osztoztak.

A MAGYAR–(CSEH)SZLOVÁK HATÁR 1918–1920

December 6-án megérkezett a Pénzügyminisztérium távirata a csomagolás megkezdéséről. A fegyveres ellenállást nem engedélyezte a kormány, azt javasolta a hallgatóknak, hogy várják be a cseheket. A hallgatók ezért úgy határoztak, hogy a csomagolás befejezése után maguk is elhagyják a várost, tekintve, hogy a diákok 80%-ának lakóhelye már megszállás alatt volt, és két hónapja semmit sem tudtak családjukról.

Az akadémisták elvonulása

December 13-ra az utolsó szállítmány becsomagolása is megtörtént, ez leginkább az Ifjúsági Kör berendezéseiből állt. Dél előtt hírt kaptak, hogy a csehek Zólyomban vannak. Délután megjött a hír cáfolata, ezért az utolsó szerelvény 5 órakor elindult Garamberzence felé.

A Tízes Tanács este 9-re közgyűlést hirdetett. A közgyűlést *Illyés Károly*, az Ifjúsági Kör alelnöke vezette. A másnapi indulás időpontját délután 5 órára tűzték ki és megbeszéltek a részleteket.

Az elvonulás parancsnoka *Szita Jenő* tartalékos főhadnagy lett. A tanácskozás alatt fél tizenkettő órakor beérkezett a polgárőrség járőre, rendkívül fontos jelentést hozva magával, melyet a Tízes Tanács nevében *Popper József* erdőmérnök-hallgató vett át.

A garamberzencei állomásfőnök titkos telefonjelentése az alábbi volt: „Most a tízórai személyvonattal 48 cseh katona és 3 tiszte érkezett Garamberzencére. A kőrmöci cseh zászlóalj reggelre szintén felvonul Selmecebánya és Zólyom irányában. A most érkezettek még csak előőrsök, de céljuk a selmeci főiskolásokat az összes visszavonulási vonalaktól elzárni. Azért tanácsolom, ha jönnek találják, azonnal meneküljenek, de semmi szín alatt sem Garamberzencének, hanem a körülbelül 25 km-re fekvő Hontnémeti irányában, gyalog. De többet nem mondhatok, mert a csehek figyelnek engem.”

Selmeceknél nem volt közvetlen vasúti összeköttetés Budapesttel, Garamberzencén kellett a keskeny vágányú helyi vasútról átszállni a Zólyom–Korpona–Léva–Vác–Budapest vonalra.

A hír átvétele után a kedélyek lecsillapítására az elnök 10 perc szünetet rendelt el és tárgyalást kezdett a Tízes Tanáccsal. A tanács azt a javaslatot terjesztette a közgyűlés elé, hogy mindenki menjen a szállására, csomagolja össze értékeit, és csomagjaival éjfél után két órával a posta épülete előtt gyülekezzen. A helybeliek és azok, akik nem utaztak el közben a város vezetésétől karhatalommal szánkókat és szekereket szereznek. A tervezetet a közgyűlés egyhangúlag elfogadta.

Mintegy 250-300 hallgató gyűlt össze a megadott időpontra a kijelölt helyen csomagjaival együtt. Száz fegyvert, kellő védőburokkal ellátva, a Kör udvarában ázott el, a többi

pedig magával vitte az ifjúság. A kézigránátokat kutakban helyezte el. A szükséges muníciót kiosztották, a nélkülözhetőt szintén elrejtették.

Hajnali fél három órákor indult el az első, csomagokkal megerhelt szekér. Fél hat órákor *Illyés, Frink, Farkas, Seemann* és *Popper* hallgatók, mint a Tízes Tanács tagjai, legutolsóként hagyták el szánjukon Selmeceet.

A szentantali jószágkormányzó jóvoltából még újabb négy kocsis rendelkezésükre állott, melyekkel utolérve az előttük gyalog menetelőket, azokat felvették és fél tizenketőre – a személyvonat indulásáig – mindnyájan szerencsésen beérkeztek Hontnémetibe.

Itt értesültek az utolsó garamberzencei szállítmány sorsáról. A szállítmányt kísérők megkezdték a csomagok átrakását amikor a 10 órás személyvel befutott az állomásra egy kb. 50 fős cseh különítmény. Másnap reggel az összes kocsit lefoglalták és csak a kíséretnek engedték meg a Léva felé történő továbbutazást.

A hontnémeti állomásfőnök a csomagoknak nem volt hajlandó kocsit adni, s mivel az állomáson üres kocsi nem volt, Szita parancsnok két burgonyával megrakott teherkocsit foglaltatott le. Kiürítette és az ifjúság holmiját azokba rakatta be. A két kocsit pedig a tizenkét órákor Korponáról befutó személyvonathoz csatoltatta.

A beérkező vonat mellé azonnal megfelelő fegyveres őrség került. Mikor pedig az ifjúság minden tagja elhelyezkedett már, a parancsnok a vonatot személyesen indította el. A kocsik zsúfolásig teltek meg főiskolásokkal.

Elég keserves út után, este hat órákor, törődött és holtfáradt utasaival befutotta a vonat Vácra. Innen, összekötetés hiányában a Tízes Tanács egy-egy tagja telefonon kérte fel a hadügy-, pénzügy- és földművelésügyi minisztériumokat megfelelő intézkedések azonnali megtételére.

A kérelmet a minisztériumok hihetetlen gyorsan és a legkedvezőbb módon intézték el. Rendelkezésre bocsátották a szükséges kocsikat, melyeket azután a bécsi személyvonathoz csatoltattak. Végül este 11 órákor érkezett be Budapest Nyugati pályaudvarára a főiskolás vonat.

Két előzékeny miniszteri tisztviselő már várta őket az állomáson. Megvendégelte az ifjúságot, átvette az összes fegyvert, a három gépfegyvert és a muníciót. A hallgatókat pedig a számukra kijelölt szállásokon helyezték el.

A csomagolás Selmeceen még a diákok elutazása után is folytatódott ezt december végén (december 29-én) a selmecebányai tanács határozatára szüntette be a prorektor. A várost 1919. január 3-án szállták meg végül a cseh alakulatok.

Kiss Vendel

történész-muzeológus, Tatabányai Múzeum

Trianoni erdészek az Óposta előtt

2018. december 14-én Selmecebányán az Óposta előtt anyaországi erdészek emlékeztek meg a 100 évvel korábbi eseményekre.

1918 novemberétől vasúton kezdték el az Akadémia költöztetését Budapestre. Az utolsó vagon az északról érkező csehek Garamberzencéről már nem engedték tovább, az állomásfőnök értesítést küldött Selmece, hogy déli irányba menekítsék az Akadémia berendezéseit, felszereléseit.

1918. december 14-én hajnali két órákor találkoztak a diákok az Óposta épülete előtt mintegy 250-300-an, és szekerekkel vitték az utolsó szállítmányt Hontnémetibe, ahol komoly ellenállások mellett, de vagonba sikerült rakodniuk, és a felszerelésekkel teli krumplisvagon egy személy-

vonat mögé csatolva jutottak át a diákok és az eszközök is Budapestre.

Ezen eseményekre emlékeztek napra pontosan 100 évvel később az OEE Balassagyarmati Helyi Csoport, valamint az Ipoly Erdő Zrt. erdészei.

Megálltak az Óposta romos épülete előtt, felkeresték a város nevezetes épületeit, a Zsembery-háznál megemlékeztek az Erdőmérnöki Kar indulásáról, felkeresték az Evangélikus temetőben, és az Úri temetőben a professzorok sírjait. A Szarvas szállóban ünnepi esten elevenítették fel a 100 évvel korábbi eseményeket az erkölcs, az összetartozás és a hazaszeretet jegyében.

Horváth Barnabás

okl. erdőmérnök, Ipoly Erdő Zrt.

Kép: **Barton Gábor**

